

Книгозбірня в Гертф'ю

Осінь 1806 — січень 1807 року

Кілька років тому в місті Йорк було собі товариство магів. Вони збиралися щотретьої середі кожного місяця і виголошували довгі нудні реферати з історії англійської магії.

Це були маги-джентльмени, себто люди, які ніколи й нікому не завдавали магією ніякого лиха, як і не приносили за її допомоги навіть найменшого добра. Насправді, коли вже говорити щиро, то жоден із цих магів ніколи в житті не накладав ані однісінького закляття, не змушував чарами тремтіти жодного листка на дереві, не ворухнув жодної порохинки в повітрі й не перемінював кольору жодної волосини на чийійсь голові. Попри це дрібне застереження маги з Йорка мали славу чи не наймудріших та найбільш магічних джентльменів у цілому Йоркширі.

Один великий маг якось сказав про свою роботу, що ті, хто в ній вправляються, «...мають сушити голови й ламати їх, аби навчитися бодай чомусь зі свого фаху, зате сперечаються дуже просто, немов це їхній природний стан»¹, і маги Йорка не один рік доводили правдивість такого твердження.

Восени 1806 року до товариства долучився новий джентльмен на ймення Джон Сеґундус. Найпершого ж зібрання він узяв слово. Свою промову він розпочав із вихваляння джентльменів за їхню видатну історію; перерахував безліч іменитих магів та істориків, що в той чи інший час перебували в лавах товариства Йорка. Він натякнув, що одною з найголовніших його спонук приїхати в Йорк був саме факт існування в цім місті

¹ Джонаган Стрейндж. Літопис і чин англійської магії. Кн. 1. Розд. 2. (Лондон, накладом Джона Маррі, 1816.)

такого зібрання. Адже магів із Півночі, нагадав він присутнім, завжди шанували понад магів із Півдня. М-р Сегундус розповів, що й сам багато років опановував магію, тому знав життєписи всіх великих чарівників минулих літ. Він стежив за новими публікаціями на ці теми й навіть сам зробив скромний внесок, але останнім часом усе більше замислювався над тим, чому всі великі магичні діяння, про які він читав, лишаються на сторінках книг, а не трапляються на вулицях, чому про них не пишуть у газетах. М-р Сегундус, за його словами, бажав би знати, чому новочасні маги не в змозі чинити те, про що самі ведуть мову. Одним словом, він бажав би знати, куди з Англії поділася магія.

Це було найбуденніше питання у світі. Це було питання, яке рано чи пізно ставить своїм гувернанткам, учителям або й батькам усяка дитина в королівстві. Але вченому товариству з Йорка, виявилося, не до вподоби його чути, і ось чому: нічого сказати із цього приводу вони не могли.

Голова Товариства магів Йорка (котрого звали м-р Фокскасл) звернувся до Джона Сегундуса і пояснив йому, що той неправильно сформулював питання:

— Ви припускаєте, що на магів нібито покладено обов'язок займатися магією, а це — повна нісенітниця. Певно, ви не будете твердити, ніби завдання ботаніків — вигадувати нові квіти? А чи клопіт астрономів — перестановка світил? Маги, містере Сегундусе, вивчають магію, якою займалися багато літ тому. Чого ж іще бажати?

Підстаркуватий джентльмен із вицвілими голубими очима та невиразним одягом (званий чи то Гарт, чи то Гант — м-р Сегундус так і не розчув) промимрив, мовляв, неважливо, хто чого бажає, адже справжній джентльмен не може займатися магією. Лише вуличні чаклуни вдають, ніби на щось здатні, аби видурити останні монетки в дітлахів. Магія (в практичному значенні слова) украй занепала, стала вірною подругою неголених облич, циган та крадіїв; перетворилася на завсідницю халуп із брудними жовтими завісками. О ні! Джентльменові не личить займатися магією. Джентльменові можна вивчати її історію (воістину шляхетне заняття), але до чарування — зась. Підстаркуватий джентльмен з вицвілими очима по-батьківськи глянув на м-ра Сегундуса й висловив надію, що м-р Сегундус ніколи не пробував накладати заклять.

М-р Сегундус зашарівся.

А втім, максима знаменитого мага справдилася і тут: не могли двоє чарівників — у цім разі д-р Фокскасл і м-р Гарт чи Гант — одностайно зійтися в чомусь, не наразившись на цілком протилежну думку ще двох інших. Кілька джентльменів виявили, що цілком пристають на думку м-ра

Сегундуса, та погодились, що жодне питання магичної науки не має більшої важливості від цього. Найзавзятіше підтримував м-ра Сегундуса джентльмен на прізвище Ганіфут — милий, дружній чоловік п'ятдесяти п'яти років із червоним обличчям та сивою чуприною. Коли суперечка розпалася і д-р Фокскасл став із особливим сарказмом напосідати на м-ра Сегундуса, то м-р Ганіфут кілька разів повертався до нього і промовляв пошепки слова розради:

— Не звертайте на них уваги, сер. Я цілком пристаю на вашу думку. Або:

— Маєте цілковиту рацію, сер. Не дайте їм похитнути ваші переконання.

А ще:

— У самісіньке яблучко, сер! Так тримати! Просто раніше ми ніяк не могли правильно поставити питання. А тепер, коли ви тут, у нас попереду великі справи.

Ці добрі слова не могли не лити елей на душу Джона Сегундуса, з чийого обличчя ніяк не сходив приголомшений вираз.

— Боюсь, я нажив собі кепської слави, — прошепотів він м-ру Ганіфуту. — Але ж я це ненавмисне. Мені була цікава щира думка цих джентльменів.

М-р Сегундус уже збирався був поступитися, та одна вкрай злостива тирада д-ра Фокскасла збурила в ньому гнів.

— Того джентльмена, — д-р Фокскасл прошив холодним поглядом м-ра Сегундуса, — немов хтось напоумив завдати нам нещасливої долі Товариства магів Манчестера!

М-р Сегундус нахилився до м-ра Ганіфута й промовив:

— Звідки ж мені було знати, що маги в Йоркширі такі затяті? І якщо в магії не лишилося друзів навіть тут, то де їх узагалі шукати?

Сердечність м-ра Ганіфута до м-ра Сегундуса на тім зібранні не вичерпалась. І він запросив м-ра Сегундуса до себе додому на вулицю Гай-Пітергейт, де почастивав доброю вечерею, яку вони з'їли в товаристві місис Ганіфут і трьох їхніх гарненьких дочок. М-р Сегундус, однак і не дуже заможний джентльмен, радо прийняв запрошення. Після наїдків міс Ганіфут зіграла на піаніно, а міс Джейн заспівала італійською. Наступного дня місис Ганіфут сказала чоловікові, що м-р Сегундус — щирий джентльмен, але, на жаль, на її переконання, навряд чи матиме з того зиск, бо скромність, спокійна вдача й добре серце давно не в моді!

Ці двоє джентльменів швидко заприятюлися. І вже незабаром м-р Сегундус проводив два чи три вечори із сімох у домі на вулиці Гай-Пітер-

гейт. Одного разу в оселі зібралася велика компанія молодих людей, після чого, природним чином, почалися танці. Все проходило просто чудово, але м-р Ганіфут і м-р Сегундус часто відлучалися, щоби поговорити на тему, яка й справді цікавила їх понад усе: чому в Англії ніхто більше не займається магією? Та хай скільки вони говорили — інколи до другої чи третьої години ночі, — все одно ні на крок до відповіді наблизитись не могли; утім, це геть не дивина, адже маги, й антиквари, й учені усіх мастей і порід повторювали це питання от уже понад дві сотні років.

М-р Ганіфут, високий, веселий, усміхнений джентльмен, сповнений завзяття, постійно щось робив, планував, рідко замислюючись, наскільки його дії комусь потрібні. І ця проблема нагадала йому про великих магів середньовіччя², котрі, наразившись на нерозв'язну задачу, сідали коня і їхали світ за очі на рік і день, у компанії лиш одного чи двох прислужників-фейрі — в такий спосіб вони завжди знаходили вихід. Тож м-р Ганіфут зауважив м-ру Сегундусу, що, на його думку, найліпше було би їм наслідувати цих великих мужів, декотрі з яких були мандрували до найвіддаленіших частин Англії, Шотландії чи Ірландії, де магія була найсильніша, а інші кидали цей світ поготів, так що зараз ніхто й гадки не мав, куди вони подалися і що робили, коли сягали мети своєї подорожі. Ні, м-р Ганіфут нічого такого далекосяжного не пропонував, бо не мав ані найменшого бажання їхати кудись узимку, коли відразливі всі дороги. Однак був твердо переконаний, що їм варто кудись таки з'їздити і з кимось таки поспілкуватися. М-рові Сегундусу він зауважив, мовляв, засідалися вони обоє тут і зачерствіють, якщо не скористаються несказаними перевагами свіжої думки. Однак ні такого пункту призначення, ні об'єкта зацікавлення знайти вони не могли. М-р Ганіфут впав у відчай, аж раптом пригадав одного мага.

Кілька років тому до Йоркського товариства долетіла чутка, нібито в Йоркширі є ще один маг. Той джентльмен мешкає у глибокій провінції, де — подекували — збуває свої дні та ночі за штудіюванням рідкісних магічних текстів із власної пречудової бібліотеки. Д-р Фокскасл спромігся роздобути відомості про ім'я того мага та де його можна шукати і написав йому щонайчемнішого листа з пропозицією долучитися до Йоркського товариства. Інший маг на листа відписав, що волів би оддячити на таку шану, та мусить з прикрістю відмовитися, пославшись на неспроможність, на довгу путь од абатства Гертф'ю до Йорка, на кепські дороги, на роботу, якою не міг знехтувати, тощо.

² Точніше їх було би назвати авреатами — магами Золотого віку.

Проглянувши листа, всі маги Йорка одностайно висловили сумнів, що людина з таким дрібним почерком може претендувати на звання хоча би пересічного мага. Відтак маги, трохи побідкавшись, що так і не побачать дивовижної книгозбірні, начисто викинули того чародія з думок. Проте м-р Ганіфут заявив м-рові Сегундусу, що питання «Куди з Англії поділася магія» аж надто важливе, і гребувати бодай найдрібнішим відкриттям украй неправильно. Хтозна, раптом думка іншого мага варта уваги? Тож він написав листа про те, що вони з м-ром Сегундусом матимуть приємність відвідати колегу третього вівторка по Різді. Відповідь не забарилася. Доброзичливий і приязний м-р Ганіфут негайно послав по м-ра Сегундуса і показав йому листа. Дрібним почерком інший маг повідомляв, що буде надзвичайно радий знайомству. М-рові Ганіфуту цього цілком вистачило, і, радісний, він одразу ж побіг до кучера Вотерса повідомити, коли знадобляться його послуги.

М-р Сегундус лишився в кімнаті сам із листом, у якому прочитав: «...Мушу зізнатися, я дещо заскочений тією високою честю, яку мені виявили враз. Хіба можна помислити, що в щасливім та вигіднім товаристві премудрих однодумців магам Йорка несподівано знадобляться поради такого всамітненого вченого, як я?..»

Весь лист був просякнутий тонким сарказмом, і в кожному своїм слові автор немовбито глузував із м-ра Ганіфута. М-ру Сегундусу навіть полегшало від того, що м-р Ганіфут навряд чи це помітив, а то не побіг би до Вотерса в такому піднесеному настрої. Послання здавалося настільки недружнім, що м-рові Сегундусу геть перехотілося їхати до іншого мага. Дарма, подумалося йому, все одно мушу супроводити м-ра Ганіфута, бо йому конче кортить, та й що лихого з того може статись? Ну познайомилося, ну розчаруємося, та й по всьому.

За день до гостини зчинилася негода; злива вкрила голі бурі поля довгими баюрами з нерівними краями, і мокрі дахи блищали, неначе холодні кам'яні дзеркала. Карета м-ра Ганіфута котилася світом, де прохолодного сірого неба стало значно більше від звичної твердої землі, якою було би значно приємніше подорожувати.

Від першої зустрічі м-р Сегундус ніяк не міг зібратися й розпитати м-ра Ганіфута про Вчене товариство магів Манчестера, що його був згадав м-р Фокскасл. Аж ось дійшло і до цього.

— Товариство було досить молоде, — почав розповідь м-р Ганіфут, — до нього входили переважно клір побідніше, респектабельні негоціанти на пенсії, аптекарі, правники, колишні мірошники та інші, всі — трошки нахапані в латині, що дозволяло вважати їх напівджентльменами. По-

моєму, м-р Фокскасл радий, що їхнє товариство розпустили, бо гадає, таким людям немає ніякого діла до магії. Та знаєте, хай там як, а поміж них траплялися і розумні люди. Почали вони з того самого, що й ви — їм кортіло повернути практичну магію. Вони були люди практичні й хотіли будувати магію на засадничих принципах здорового глузду та науки, подібно до будь-якого виробництва. Це мало називатися «раціональною тавматургією». Нічого не вийшло, і невдача їх розохотила. Це цілком природно, та їхнє розчарування спричинило багато труднощів. Вони почали заявляти, нібито магії немає не тільки зараз, але й узагалі ніколи не було. Вони стали твердити, немовби авреати займалися суцільним ошуканством або дозволили себе ошукати. А Короля Крука вигадали на півночі Англії, аби вберегтися від тиранії Півдня (манчестерці — самі північани, тому це їм болить). А які хитромудрі аргументи вони наводили, о-о! Я вже забув, як вони потрактовували фейрі. Як я вже казав, товариство саморозпустилось, і один із чоловіків, здається, на ім'я Обрі, схотів записати і видати книгою історію товариства. Та коли дійшло до діла, його спіткала така гостра меланхолія, що він навіть не міг змусити себе підвестися з ліжка і взятися за перо.

— Сердешний джентльмен, — зітхнув м-р Сегундус. — Може, це все через наш вік? Хіба, сер, назвеш його Віком магії чи вченої справи, еге ж? Цвіте комерція, мореплаводство, політика, але не магія. Наша епоха минула.

На якусь мить він замислився.

— Три роки тому, — правив м-р Сегундус далі, — був я в Лондоні і зустрів вуличного мага, ворожбита-перекотиполе, з тих, що ведуть прийом за жовтою ширмою. І ще він мав дивний гандж. Так от, виманивши в мене чималеньку суму, на знак подяки він обіцяв поділитися великим секретом. Коли я віддав гроші, вуличний чарівник заявив, що настане день, коли два маги повернуть магію в Англію. Я взагалі-то анітрохи не віру в іщунам, але, поміркувавши, вирішив зайнятися пошуками відповіді на питання, чому наша магія в такому жалюгідному стані. Вас це не дивує?

— Маєте цілковиту рацію. Віщування — це суцільна нісенітниця, — розсміявся м-р Ганіфут, аж раптом його осінило: — Ми — двоє магів. Ганіфут і Сегундус. — М-р Ганіфут немовбито смакував, як імена виглядають на шпальтах газет і сторінках підручників з історії. — А Ганіфут і Сегундус звучить нівроку.

М-р Сегундус помотав головою:

— Той чоловік знав, чим я займаюся. Слід було чекати натяків, ніби я і є один із двох. Та насамкінець він мені прямо заявив, що йдеться не про мене. Спершу здавалося, він і сам був не певний цього. Щось таке

в мені змусило його замислитись... Він загадав написати на папірці моє ім'я і потім довго його розглядав.

— Мабуть, він утямив, що більше грошей із вас не витрусити, — припустив м-р Ганіфут.

Абатство Гертф'ю розташувалося миль за чотирнадцять на північний захід від Йорка. Саме ім'я його було старожитністю. Абатства давно вже не існувало, а нинішні споруди звели за правління королеви Анни. Це була красива, простора й солідна садиба в приємному парку, сповненому примарних і вогких дерев (день уже вбирався в туман). Парком бігла річка (звана Герт), через яку був перекинтий гарненький класичний місток.

Інший маг, на ім'я Норрелл, приймав гостей у залі. Він виявився таким же дрібним, як і його почерк, а голос, який промовляв слова привітання у Гертф'ю, звучав так тихо, що складалося враження, ніби м-р Норрелл не звик промовляти вголос. Тугий на вухо м-р Ганіфут нічого не розчув:

— Я старію, сер, і кепсько чую. Сподіваюся, ви будете зі мною терплячі.

М-р Норрелл провів своїх гостей в ошатну вітальню з каміном, де палахкотів огонь. Свічок не палили. Вистачало сонячного проміння з двох прекрасних вікон, хоч воно й здавалося сірим і безрадіним. Та все ж м-ра Сегундуса не полишало враження, немов у кімнаті було ще одне джерело світла, хоча, крутячись навсібіч, він і не помітив ані другого каміна, ані інших свічок. Помітив хіба що дзеркало та старовинний дзигар.

М-р Норрелл сказав, що знайомий із нарисом м-ра Сегундуса про фейрі, які служили Мартінові Пейлу³:

— Гідна робота, сер, хоч ви й забули про мастера Дрібномисла. Другорядного духа, ніде правди діти, чия користь для великого доктора Пейла сумнівна⁴. І попри все без нього ваша стисла історія не повна.

Запала мовчанка.

— Дух на ім'я Дрібномисл, сер? — перепитав м-р Сегундус. — Я... е-е, мені... вперше доводиться чути про таку істоту... байдуже, в тутешнім світі чи інакшій.

М-р Норрелл уперше посміхнувся, але скоріше сам до себе.

³ Джон Сегундус. Повний перегляд фейрі — прислужників д-ра Пейла: Їхні імена, історії, вдача та надані послуги (Нортгемптон, накладом книгаря Томаса Бернема, 1799).

⁴ Д-р Мартін Пейл (1485–1567) був сином чинбаря з Ворвіка. Останній авреат, маг Золотого віку. Після нього творили й інші маги (напр., Грегорі Абсалом), та вони мають суперечливу славу. Пейл, безсумнівно, — останній англійський маг, який ризикнув вирушити у Країну фейрі.

— Звісно ж, — промовив він, — і як я забуду? Про це йдеться в роботі Голгарта і Пікля, присвяченій їхній особистій історії спілкування з маґтером Дрібномислом, але ви навряд чи могли її читати. Із чим я вас і вітаю, — відразлива парочка, скоріше злодійська, ніж магічна. Що менше про них знають, то ліпше.

— О, сер! — озвався тут м-р Ганіфут, запідозривши, що м-р Норрелл веде мову про одну зі своїх книжок, — ми в Йорку чули дивовижні речі про вашу бібліотеку. Всі маги Йоркширу аж затремтіли від заздрощів, коли почули про її розміри!

— Та невже? — холодно поцікавився м-р Норрелл. — Вам вдалося мене подивувати. Не знав, що мої справи набули аж такого розголосу... Певно, це все через Торогуда, — замислився він, пригадавши чоловіка із завулка Коффі-Ярд у Йорку, де він купував книжки і старожитності. — Чилдермасс неодноразово застерігав мене, що Торогуд — торохтій.

М-р Ганіфут був трохи спантеличений. Якби в нього було стільки книжок про магію, він би залюбки говорив про них, радів би, коли про них згадували чи ними захоплювались. Йому не вірилося, що м-р Норрелл інакший. А тому м-р Ганіфут, подумавши, що причиною всьому сором'язливість м-ра Норрелла, навмисне продовжив із добрим наміром заспокоїти співрозмовника:

— Чи не були б ви такі ласкаві, сер, показати нам вашу дивовижну книгозбірню?

М-р Сегундус був чомусь упевнений, що м-р Норрелл відмовить, але натомість хазяїн будинку прикипів до них поглядом (а він мав маленькі блакитні очі та, здавалося, визирав ними з якогось сховку в глибині душі) і раптом великодушно погодився задовольнити прохання м-ра Ганіфута, що, пройнятий безмежною вдячністю, гадав, ніби м-р Норрелл поцікавлений цим не менше від нього самого.

Обоє джентльменів рушили за м-ром Норреллом дуже простим, на думку м-ра Сегундуса, коридором з дубовими панелями й паркетом, а ще — запахом воску, яким той дуб натирали. Потім вони піднялися трьома-чотирма сходинками, перейшли в інший, цілковито пересічний коридор із прохолодним повітрям та кам'яною підлогою, вимощеною добротним йоркширським піщаником. (Правда, той другий коридор міг бути й перед сходинками. Чи ні? А може, сходи узагалі примарились?) М-р Сегундус належав до щасливого числа джентльменів, котрі завжди знали, стоять вони обличчям на північ чи на південь, на схід чи на захід. Не можна сказати, що він пишався цим своїм талантом (йому він здавався настільки ж природним, наскільки й знання, що він має голову на

плечах), от тільки в оселі м-ра Норрелла цей хист йому зрадив. Потім йому ніяк не вдавалося пригадати, в якій послідовності вони минали кімнати й коридори або ж як довго добиралися до бібліотеки. Він заплутався в напрямках, ніби м-р Норрелл відкрив якусь п'яту сторону світу, не схід чи південь, захід чи північ, а щось геть інакше. І саме в цьому напрямку він їх вів. З іншого боку, м-р Ганіфут узагалі не помітив нічого дивного.

Книгозбірня виявилася трохи меншою за щойно покинуту вітальню. У каміні жваво палахкотів огонь, тут було затишно й спокійно. І знову-таки кімнату заливало світло, яке не могло йти лише від трьох високих вікон на дванадцять шибок кожне, тому м-р Сегундус знову не знаходив собі місця через неминуще відчуття, немов у кімнаті є свічки, інші вікна чи додатковий камін. Похмурий англійський дощ надворі не давав збагнути, куди саме виходили вікна і в якій частині будинку вони опинились.

У бібліотеці джентльмени виявилися не самі: за столом сидів чоловік, який підвівся, щойно вони зайшли. М-р Норрелл представив його як Чилдермасса, свого повіреного в справах.

М-ру Ганіфуту й м-ру Сегундусу, яко магам, не потрібно було говорити, що бібліотека абатства Гертф'ю мала значно більшу цінність для власника, ніж усі інші багатства. Відтак їх не подивувало, що м-р Норрелл спорудив прекрасну скарбничку для коштовності всього його життя. Вишикувані вздовж стін книжкові шафи були виготовлені з англійського дерева та нагадували тесані готичні портали з різьбленим листям (сухим і скрученим, немов майстер-тесляр зображував осінь), різьбленим плетивом коренів та віття, різьбленими ягодами та плющем — усе неперевершеної роботи. Але диво книжкових шаф тьмяніло поруч із дивом самих книжок.

Будь-який дослідник магії першим ділом дізнається, що існують книги про магію і книги самої магії. А далі дослідник дізнається, що перші можна придбати в хорошого книгаря за дві-три гінєї (коли мова йде про найліпші видання), а останні цінніші над рубіні⁵. Колекція Йоркського

⁵ Із добре знаної максими Джонатана Стрейнджа відомо, що маги сперечаються на будь-яку тему. Багато років і багато досліджень пішло на вивчення дошкульного питання про те, чи належить та чи інша книга до числа книг магії. Більшості обивателів здається, ніби його дуже просто розв'язати: книги, писані до зникнення магії в Англії, це власне книги магії, всі пізніші — про неї. Зasadничий принцип цього прикладного підходу — уявлення, немовбито перші писані магами-практиками, тоді як решта — магами-теоретиками або ж істориками. Що може бути логічніше? Та вже тут починаються труднощі. Великі майстри магії, котрих ми зведемо магами Золотого віку, або ж авретами (Томас Бог-у-поміч, Ральф Стоксі, Катерина Вінчестерська, Король Крук), самі майже нічого не писали. Можливо, їхні трактати просто не збереглися. Скажімо, Томас Бог-у-поміч міг узагалі не знати грамоти. Стоксі навчився латини в маленькій церковній школі у рідному Девонширі, але наші знання про нього все одно походять від інших авторів.